

Araştırma Makalesi / Research Article

**Investigation of Universal Values in Secondary School
English Coursebooks
Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Evrensel Değerlerin İncelenmesi***

Aslı Zeynep Aydın**

Özge Can Aran***

Geliş / Received: 18.08.2020

Kabul / Accepted: 25.09.2020

ABSTRACT: In this study, the level of emphasis on universal values in coursebooks of English course which prepares students for the global world was analyzed. Survey method was used in this study. Data were collected with document analysis. Secondary school English coursebooks were used as data source to investigate the including level of universal values. While collecting data, trustworthiness, respect, responsibility, fairness, caring and citizenship values taking part in Six Pillars of Character universal value classification was used. In this study, “citizenship” value is handled more extensively and stated as “effective citizenship”. In data collection process, Coursebook Analysis Form developed based on the universal value classification was used. The data were analyzed with descriptive analysis method. It is determined that the level of universal values in secondary school English coursebooks is below 20%. For this reason, it was concluded that partaking level of universal values in the books is “inadequate”.

Keywords: foreign language, values, universal values, values education, coursebook.

ÖZ: Bu çalışmada öğrencileri küresel dünyaya hazırlayan ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi araştırılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada evrensel değerlere yer verilme düzeyinin incelenmesi amacıyla, 2018-2019 yılı ortaokul İngilizce ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veriler toplanırken Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasında yer alan güvenilir olma, sorumluluk, saygılı olma, koruma-kollama, adil olma ve vatandaşlık bilinci evrensel değerleri temel alınmıştır. Araştırmada “vatandaşlık bilinci” değerinin kapsamı genişletilerek “etkili vatandaşlık” olarak ifade edilmiştir. Veri toplama aşamasında, söz konusu sınıflama temel alınarak geliştirilen Ders Kitabı İnceleme Formu kullanılmıştır. Araştırmada Ortaokul İngilizce Ders Kitapları betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda ortaokul İngilizce ders kitaplarında her bir evrensel değere yer verilme oranının %20’nin altında olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle incelenen kitaplarda evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: yabancı dil, değerler, evrensel değerler, değerler eğitimi, ders kitabı.

* Bu makale Dr. Öğrt. Üyesi Özge CAN ARAN tarafından danışmanlığı yapılan “Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Evrensel Değerlerin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Etik kurul izni, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu, 10.06.2019 tarihli 35853172-300 sayılı izin.

** Program Geliştirme Alanı Uzmanı, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8146-5341> aslizeynep.aydin@gmail.com.

*** Dr. Öğretim Üyesi, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3229-4325>, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ozgecann06@gmail.com.

Giriş

Toplumların birbirlerinin dillerini öğrenme ihtiyacı farklı dilleri konuşan bireylerin birbirleriyle kolaylıkla iletişime geçme, birbirlerinin kültürlerini anlama ve üretilen güncel bilginin takibini kolaylıkla yapma isteğinden kaynaklanır. Bir ülke, vatandaşlarının bir yabancı dili öğrenmesini istiyorsa, o yabancı dili üstün bir bilim ve kültür dili olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür (Ateş Özdemir, 2006). Jeopolitik konumu ve gelişmekte olan yapısı nedeniyle Türkiye’de yabancı dil öğrenimi geçmişten günümüze önemini sürdürmüştür. 1930 ve 40’lı yıllarda Avrupa ile geliştirilmiş olan sosyo-politik ilişkiler nedeniyle Almanca ve Fransızca dilleri İngilizceden daha ön plandayken, 1950’li yıllardan sonra İngilizce önem kazanmaya başlamıştır (Önalın, 2005). Bunun yanı sıra İngilizcenin, bilgiyi saklama ve iletme aracı konumunda yer alması, ortak bir iletişim dili olması (Alptekin, 2005) bilim ve sanattaki gelişmelerin takibini kolaylaştırması Türkiye için bu dilin önemini artırmıştır (Sarıçoban ve Sarıçoban, 2012).

Yabancı dilin etkili şekilde öğretiminde materyal kullanımı büyük önem arz eder. Günümüzde yabancı dil öğretiminde kullanılan çok çeşitli materyaller vardır. Bu materyaller öğretme öğrenme sürecini yazılı, sözlü ya da görsel olarak destekleyerek öğrencilerin öğrenmelerinin daha etkili hale gelmesine yardımcı olur (Temizyürek ve Birinci, 2016). Bu materyallerden biri de ders kitaplarıdır. Konuları sıralı halde içermesi, resimli ve örnekli açıklamalara yer vermesi ve yeni bir dil özelliği üzerine alıştırmalar sunması açısından ders kitapları, dil öğretiminde önemli materyallerden birisidir (Çakmak, 2001). Ders kitaplarının öğretme öğrenme sürecini daha organize olmuş hale getirebilmesinde bir öğretim programına bağlı olması büyük bir rol oynar (Genç, 2002). Çünkü program, öğrencilerin öğrenmelerine yönelik oluşturulan tüm eğitim içeriklerini kapsar (Ornstein ve Hunkins, 2014).

Türkiye’de 2018 yılında güncellenen ilkökul ve ortaokul İngilizce dersi öğretim programı da sadece hedef dile ait olan kuralların ve kelimelerin öğretimine vurgu yapmaz. Dilin bir iletişim aracı olarak kullanılmasını ve yaşama yakınlığı da amaçlayan İngilizce dersi öğretim programında bu duruma paralel olarak değerlerin kazandırılmasına da yer verilmektedir (MEB, 2018b). Ders kitaplarının ve ders materyallerinin de yabancı dil öğretim programında yer alan hedeflere, vurgulanan değerlere ve içeriğe uygun olarak geliştirilmesi gerekir (MEB,2018b).

Millî Eğitim Bakanlığı 21. Yüzyıl Öğrenci Profilini belirlediği çalışmasında, küreselleşme sürecinde toplumların refah seviyesinin yükseltmesinin ve kültürel varlıklarını devam ettirebilmesinin, kendi kültürel değerlerini özümsemiş, yeni bilgi ve becerilerle donatılmış hem özgüven sahibi hem de farklı kültürlere karşı saygılı bir insan gücü potansiyeline sahip olmalarına bağlı olduğunu belirtmektedir (MEB, 2011). Bu kapsamda 2018 yılında güncellenen öğretim programlarında, evrensel, ulusal değerlerin kazandırılmasına yönelik vurgulara rastlanmaktadır (MEB, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2019). Bu noktada, 21. yy. temel becerilerinden olan etkili iletişim kurmanın (P21 Framework Definitions, 2009) geliştirilmesini temel alan derslerde duyuşsal özelliklere yapılan vurgunun incelenmesi önemlidir.

Bu araştırma kapsamında ortaokulda zorunlu dersler arasında yer alan ve bireylerarası iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçlayan İngilizce öğretim programlarında

vurgulanan fakat açık şekilde kazanımlar ile ilişkisi belirtilmeyen değerlerin ders kitaplarında yer alma düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ders kitapları öğretim programında hedeflenen özelliklerin kazandırılması açısından çok önemlidir, çünkü hedeflerden yola çıkılarak hazırlanan içeriği planlı bir şekilde bünyesinde barındırır. Bu yüzden öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerin de öğretiminde etkili bir kaynak olarak kullanılabilirler. Bu noktada araştırmanın, değerlerin kazandırılmasına ilişkin ders kitaplarında açık ya da örtük olarak yapılan vurguların ortaya çıkarılması açısından da önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada Ortaokul 5.,6.,7.ve 8. Sınıf İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi araştırılmıştır.

Kuramsal Temeller

Araştırmanın kuramsal temelleri değer kavramı, değerlerin sınıflandırılması, değerler eğitimi, yabancı dil olarak İngilizce öğretiminin değerler eğitimindeki rolü, İngilizce ders kitapları ve değerlerin kazandırılması başlıkları altında incelenmiştir.

Değer Kavramı

Değer kavramı, soyut bir kavram olduğu için kesin ve sınırlı bir tanımı bulunmamakla birlikte genel geçer bir tanımını yapmak da oldukça güçtür. Birçok araştırmacı ve düşünür değer kavramına ilişkin birçok tanım ortaya koymuştur. Hetcher, Nadel ve Mitchod (1993) değerleri insan davranışlarının kara kutusu olarak betimlerler. Kluckhohn (1976)'a göre değer; bir grubun ya da bireyin açık veya dolaylı olarak anlaşılabilen, ayırt edici özelliğidir. Bu ayırt edici özellik grubun ya da bireyin seçimlerini, tavırlarını, yöntemlerini ve davranışlarının sonucunu etkiler. Rokeach (1979) değer tanımının ilgiler, zevkler, beğeniler, tercihler, görevler, ahlaki yükümlülükler, istekler, hedefler, ihtiyaçlar, hoşlanılmayan şeyler ve daha birçok seçici yönelimi ifade etmek için kullanıldığını söyler. Schwartz (2006), değerleri duygulara sıkı sıkıya bağlı olan inançlar olarak tanımlar, değerlerin işlevini ise insanların tercih süreçlerinde ve olayları, durumları değerlendirmelerinde rehber görevi üstlenmesi şeklinde açıklar.

Beşerî olayların gerçekleşmesinde belirleyici olduğu düşünülen (Aydın, 2011) değerleri bireysel ve kültürel açıdan incelemek mümkündür. Bireysel değerler bireyin kişiliğinin bir parçası olarak düşünülebilir (Schwartz, 2011). Kültürel değerler, sosyal kontrol mekanizması görevi görür, toplumda olması gerekene işaret eder, toplumsal sistemin özelliklerini bir arada tutar ve sosyal dayanışma aracı görevini üstlenirler (Dam, 2016). Bunlara ek olarak, değerlerin değişken yapıda olduklarını (Susar Kırmızı, 2014); bireylerin sahip olduğu koşullara göre her değerın bir önceliğinin olduğunu (Schwartz, 2006) söylemek mümkündür. Ayrıca toplumların bakış açılarını etkileyen milli nitelikler taşıdıklarını (Gökalp, 2013); bireylerin sahip oldukları insan doğası gereği, hangi dine ya da millete mensup olursa olsun, bazı ortak duygular taşıdıkları için değerlerin evrensel nitelikler taşıdıklarını söylemek de mümkündür (Gündüz, 2016).

Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin farklı araştırmacılar (Allport, Vernon ve Lindzey, 1960; Güngör, 2018; Lickona, 1991; Rokeach, 1973; Schwartz, 1992; Spranger, 1928; Ülken, 2016 vb.), kuruluşlar, enstitüler (Atlas of European Values, 2008; Character Counts!, 2020; İnsan

Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948; Living Values Education, t.y vb.) tarafından farklı şekillerde yapılmış birçok sınıflaması mevcuttur. Bu araştırmada temel alınan değer sınıflaması Josephson Enstitüsü'nün 1992 yılında Aspen Bildirisi ile açıkladığı Karakter İçerikleri (Character Counts) başlığı altında açıklanan Karakterin Altı Temel Yapıtası (Six Pillars of Character) değer sınıflamasıdır. Aspen Bildirisi'nde etkili karakter eğitiminin kaynağı demokratik toplum olarak belirtilmiş ve bu eğitimin temel etik değerlerden özellikle saygı, sorumluluk, güvenilir olma, adalet, yardımseverlik ve vatandaşlık üzerine kurulduğunun altı çizilmiştir (The Aspen Declaration, 2020). Karakter İçerikleri, Karakterin Altı Temel Yapıtası ("The Six Pillars", 1992) başlığı altında açıklanmıştır. Bu altı evrensel değer, güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, koruma-kollama, adil olma ve vatandaşlık bilincidir. Karakterin Altı Temel Yapıtası'nın açıklamaları şu şekildedir (Character Counts!, 2020):

Güvenilir Olma: Bu değer, dürüst olma; çalmama, aldatmama, hile yapmama; sözünde durma; her zaman doğru olanı yapmak için istek duyma; insanlarda iyi bir itibar uyandırma ve aileye, arkadaşlara ve vatana sadık olma kavramlarını içerir.

Saygılı Olma: Diğer insanlara saygılı davranma, farklılıklara karşı duyarlı ve hoşgörülü olma, iyi davranışlarda bulunma, kötü bir dil kullanmama, diğer insanların duygularına karşı anlayışlı olma, kimseyi tehdit etmeme, incitmeme, anlaşmazlıklara, aşağılamalara ve öfkeye karşı barışçıl bir tavır takınma kavramlarını içerir.

Sorumluluk: Kendinden bekleneni yerine getirme, planlı olma, gayretli, azimli olma, elinden gelenin en iyisini yapma, öz denetim, öz disiplinli olma, hareket etmeden önde düşünme, davranışlarının, konuşmalarının mesuliyetini üstlenebilme ve başkaları için iyi örnek olma kavramlarını içerir.

Koruma-Kollama: Kibar olma, merhametli olma ve başkalarını önemseme, minnettarlığı dile getirme, affedici olma, yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etme kavramlarını içerir.

Adil Olma: Kurallara uygun davranma, açık fikirli olma, diğer insanları dinleme, hak yememe, diğer insanları haksız yere suçlamama ve bütün insanlara adil davranma kavramlarını içerir.

Vatandaşlık Bilinci: Okul ve toplumun daha iyiye gitmesi için üzerine düşeni yapma, işbirliği içinde çalışma, toplumsal olaylara duyarlı olma, bilgiye ulaşma isteği içinde olma, oy kullanma, iyi bir komşu olma, kanunlara ve kurallara uyma, otoriteyi sayma ve çevreyi koruma kavramlarını içerir. Araştırma kapsamında vatandaşlık bilinci değeri daha kapsamlı bir şekilde alınmış ve "etkili vatandaşlık" olarak ifade edilmiştir.

Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi, adalet, dürüstlük, başkalarına saygı gibi öğrencilerin kişisel ve sosyal sorumluluk duygularını geliştiren temel değer ve ilkelerin öğretimi olarak tanımlanabilir. Toplumların hayatta kalmaları ve gelişebilmeleri için bu değerlere belirli bir seviyede bağlı olmaları gereklidir (Shaaban, 2005). Karakter eğitimi ya da ahlak eğitimi olarak da adlandırılan (Berkowitz, 2011) değerler eğitiminin ev, okul, toplum boyutlarının olduğu belirtilir (Lakshmi ve Paul, 2018). Değerler eğitiminin okulda gerçekleşen boyutu eğitim programları aracılığıyla planlı bir şekilde gerçekleşir (Sarı ve Yolcu, 2019). MEB

öğretim programlarında da değerlere vurgu yapılmıştır. Farklı derslerin öğretim programlarında değerler bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olarak ifade edilmiş ve ayrı bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmediği ve öğretim programlarının her birinde ve her biriminde yer aldığı belirtilmiştir (MEB, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2019). Ancak, programlarda duyuşsal özellikler kapsamında değerlere açık şekilde yer verildiği takdirde içerik ve öğretme-öğrenme süreçlerini bu özellikleri kazandıracak şekilde düzenlemek mümkün olacaktır. Böylece değerleri kazandırma rolünü üstlenen öğretmenler ve onlara öğretme-öğrenme sürecinde kılavuzluk eden ders kitabı yazarlarına programlar açık şekilde ışık tutmuş olacaktır. Yaşama yakınlığı amaçlayan İngilizce dersleri, duyuşsal alan düzenlemelerinin kolaylıkla yapılabileceği bir alan olarak örnek verilebilir. Böylelikle İngilizce derslerinde değerlerin kazandırılması da etkili bir şekilde gerçekleşecektir.

Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretiminin Değerler Eğitimindeki Rolü

Uluslararası bir dil olma özelliği taşıyan İngilizce dersi dilin kültür aktarımı işlevi ışığında değerlendirildiğinde, bu dersin evrensel değerlerin kazandırılması için uygun bir atmosfere sahip olduğunu söylemek mümkündür. İngilizce dersi ahlaki değerlerin dinamiklerine uygun ve sosyal değerlerin tartışılmasına elverişli bir ortamdır. Bu yüzden de İngilizce dersinin ahlak eğitimi için doğal bir ortam olduğu söylenebilir. Ayrıca, İngilizce dersi insanlar ve kültürler arası etkileşim vurgusunun, ahlak eğitiminin başlıca konuları olan olumlu karakter özellikleri geliştirme, kültür içi ve kültürler arası takdir ve empati kurma ve başkalarının kültürlerini anlama başlıklarını gerçekleştirmeye olanak sağlayan bir iklim oluşturur (Shaaban, 2005). Kültürler arası iletişimi sağlayan bir anahtar olan İngilizce bireylere kültürler arası farkındalık, evrensel değerler, küresel sorunlar, eleştirel düşünme, liderlik özellikleri, farklı bakış açıları geliştirme ve yeni fikirlere açık olma kazanımlarının edindirilmesinde işe koşulabilir (Focho, 2011). Bu noktada, İngilizcenin uluslararası bir iletişim dili olması, İngilizce derslerini evrensel değerleri kazandırmak için uygun bir araç haline getirmektedir.

MEB tarafından 2018 yılında hazırlanan İngilizce dersi öğretim programının 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda tanımlanan Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel amaçlarına uygun olarak gözden geçirildiği ve düzenlendiği belirtilmektedir (MEB, 2018b). Programın düzenlenmesinde değerler eğitimi de göz önüne alınmış, bu başlık kapsamında ulusal ve evrensel değerlerin önemini altı çizilmiştir. "Arkadaşlık", "adalet", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatan sevgisi" ve "yardımsever olma" öğrencilere İngilizce dersi öğretim programında kazandırılması gereken değerler olarak belirlenmiştir. Söz konusu değerlerin ayrı bir konu olarak görülmediği ve programda çeşitli temalar içinde yer alarak kazandırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir (MEB, 2018b). MEB tarafından kazandırılması hedeflenen değerlerin bu çalışmada temel alınan Karakterin Altı Temel Yapıtışı ("The Six Pillars", 1992) değer sınıflaması ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. MEB'in istendik olarak belirttiği değerlerin Karakterin Altı Temel Yapıtışı ile örtüşmeleri tek tek incelendiğinde; "arkadaşlık" ve "dürüstlük" değerlerinin "güvenilir olma" değeri ile; "adalet" değerinin "adil olma" değeri ile; "sorumluluk", "sabır" ve "öz denetim" değerlerinin "sorumluluk" değeri ile; "saygı" değerinin "saygılı olma" değeri ile; sevgi ve "yardımsever olma" değerlerinin "koruma kollama" değeri ile; "vatan sevgisi" değerinin araştırmada kapsamı genişletilerek "etkili vatandaşlık" olarak ifade edilen

“vatandaşlık bilinci” değeri ile paralel olduğunu söylemek mümkündür. Programda ifade edilen değerlerin, programın uygulanması için bir araç olarak nitelendirilebilen ders kitaplarında da yer almasıyla hedef değerlerin kazanımı daha etkili olacaktır.

İngilizce Ders Kitapları ve Değerlerin Kazandırılması

Ders kitabı, programdaki tüm kazanımları karşılayacak bir içeriğe sahip olması beklenen bir kaynaktır (Taslak Ders Kitabı, 2019). Aynı şekilde İngilizce dersi öğretim programında, ders kitaplarının programda bahsedilen değerlere ve temel yeterliklere bağlamlarda yer vermesi, programda bahsedilen değerleri ve temel yeterlikleri örtük bir biçimde sunması, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşmaları muhtemel karakter ve yerleri örnek olarak barındırmasının beklendiği belirtilmiştir (MEB İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2018). Bu kapsamda ders kitaplarının yaşama yakın içeriklerle donatılması ve programda belirtilen arkadaşlık, adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatan sevgisi ve yardımsever olma değerlerinin kitaplarda bağlam içinde yer alması beklenmektedir. Bu noktada bu çalışmada hem İngilizce öğretim programında yer alan değerleri kapsayan hem de evrensel değerlere ilişkin bir sınıflama olan Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflaması kapsamında yer alan güvenilir olma, saygılı olma, sorumluluk, adil olma, koruma-kollama ile vatandaşlık bilinci değerinin kapsamı genişletilmiş hali olan etkili vatandaşlık değerlerinin ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer alma düzeyi araştırılmıştır.

Alanyazın incelendiğinde Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını temel alarak yürütülen çalışmaların yurtiçinde (Can, 2008) ve yurtdışında (Mitchell, 2003; Joyal, 2005; Bones, 2010) yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasının öğrencilere etkisini (Mitchell, 2003), öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarını (Can, 2008) belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Doküman analizine ilişkin yapılan çalışmalarda ise çocuk kitaplarının Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını içerme derecesi (Bones, 2010) belirlenmiştir. Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflamasını temel alan çalışmalar incelendiğinde, bu sınıflamanın okul ortamına yansıtılmasının öğrenciler üzerinde olumlu yönde etkiler yaptığı görülmektedir (Mitchell, 2003; Joyal, 2005). Öğretmenlerin en fazla sorumluluk değerini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenledikleri (Can, 2008) belirlenmiştir. Doküman analizi çalışmalarında ise güvenilir olma, saygı, sorumluluk ve koruma kollama değerlerine incelenen kitaplarda yeterince yer verildiği, adil olma ve vatandaşlık bilinci değerlerinin ise az oranda (Bones, 2010) yer aldığı belirlenmiştir.

Değerlere yönelik yurtdışında yapılan doküman incelemesi araştırmalarının ders kitapları ve edebi eserler üzerine, yurtiçinde yapılan çalışmaların ise ders kitapları üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Yurtdışında yapılan araştırmalarda, edebi eserlerde incelemek için ödül alan kitaplar (La Roe, 2003) çocuk kitapları (Tajeran, 1980) ve gençlik kitaplarının (Qan, 1989) seçildiği göze çarpmaktadır. Ders kitaplarında ülkelerin öğretim programlarına dayalı olarak geliştirilen kitaplar incelendiği gibi (Li, 2012) uluslararası olarak kullanılan ders kitaplarının da incelendiği (Canale, 2016) görülmektedir. Edebi türler üzerine de yoğunlaşan bu çalışmalarda değerlerin eşit düzeyde kazandırılmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Qan, 1989; La Roe, 2003). Kitaplarda öne çıkan değerlerin dürüstlük, sadakat, aile, (Qan, 1989) yaratıcı olma, yardımcı olma, neşeli olma (La Roe, 2003) vatanseverlik, saygı,

hoşgörü, (Li, 2012) gelenekler (Tajeran, 1980) diğer kültürler (Canale, 2016) gibi değerler olduğu belirlenmiştir.

Yurtiçinde değerler konusunda doküman incelemesine dayalı yapılan araştırmalarda ise ders kitaplarının incelendiği göze çarpmaktadır. Çeşitli disiplinlerde ders kitaplarının seçildiği araştırmaların daha çok hayat bilgisi (Demir ve Demirhan İşcan, 2007), tarih (Keskin, 2015) Türkçe (Susar Kırmızı, 2014; Baki, 2019) alanlarında yapıldığı görülmüştür. Fen bilimleri (Laçın Şimşek, 2004), coğrafya (Değirmenci, 2018) derslerine yönelik olarak yapılan çalışmalar az sayıda da olsa yer almaktadır. İngilizce ders kitaplarına yönelik çalışmalarda (Başaranol, 2017; Aslan, 2019) ise özellikle son yıllarda bir yoğunluk olduğu dikkati çekmekle birlikte İngilizce ders kitaplarında karakterin altı temel yapıtaşı evrensel değerler sınıflamasını inceleyen bir çalışmaya alanyazında rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, İngilizce ders kitaplarında bu evrensel değer sınıflamasına ne düzeyde yer verildiği araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2005). Araştırmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen kavramlar, olaylar, durumlar hakkında bilgi barındıran materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi yöntemi kullanılan araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi görüşme veya gözleme gerek kalmadan toplayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi araştırılmıştır.

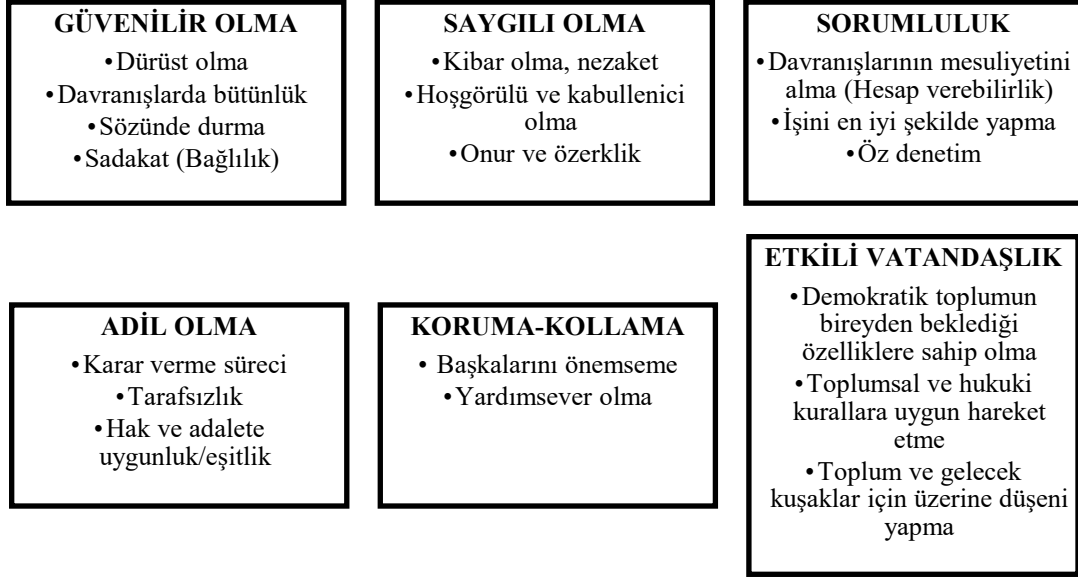
Veri Kaynağı

Araştırmada 2018-2019 öğretim yılında ortaokul kademesinde kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitapları veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarının incelenmesi için Etik Komisyonu (Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu 28.05.2019 tarihli 35853172-300 sayılı izin) ve Millî Eğitim Bakanlığı'ndan (11.07.2019 tarihli 81576613-605.01-E13333996 sayılı izin) gerekli izinler alındıktan sonra, söz konusu kitaplara MEB dijital eğitim platformu Eğitim Bilişim Ağı'ndan (EBA) ulaşılmıştır. Ders kitapları ilgili web sayfasından indirilerek veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Ders Kitabı İnceleme Formu” ile toplanmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle veri toplanırken araştırmacının, araştırmasına alanyazındaki kuramlardan esinlenerek ya da kendi geliştirdiği kategoriler aracılığı ile başlayabileceği (Yıldırım ve Şimşek, 2016) belirtilmektedir. Bu nedenle ders kitabı inceleme formu geliştirilirken, araştırmacılar tarafından önce ilgili alanyazın taranmış ve değerlerin sınıflamaları üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Araştırma kapsamında hem temel evrensel değerleri içermesi hem de ortaokul İngilizce dersi öğretim programlarında vurgulanan değerleri içermesi açısından Josephson Enstitüsü'nün (The Six Pillars, 1992) yaptığı Karakterin Altı Temel Yapıtışı sınıflandırması temel alınmıştır. Bu değer sınıflamasının içerisinde kültürel, dini ve sosyoekonomik farklılık gözetmeyen temel

değerleri barındırdığı vurgulanmaktadır (The Six Pillars, 1992). Bu sınıflamadan yola çıkılarak araştırma sürecinde belirlenen değerler ve alt boyutları Şekil 1’deki gibidir:

Şekil 1. Değerler ve Alt Boyutlar

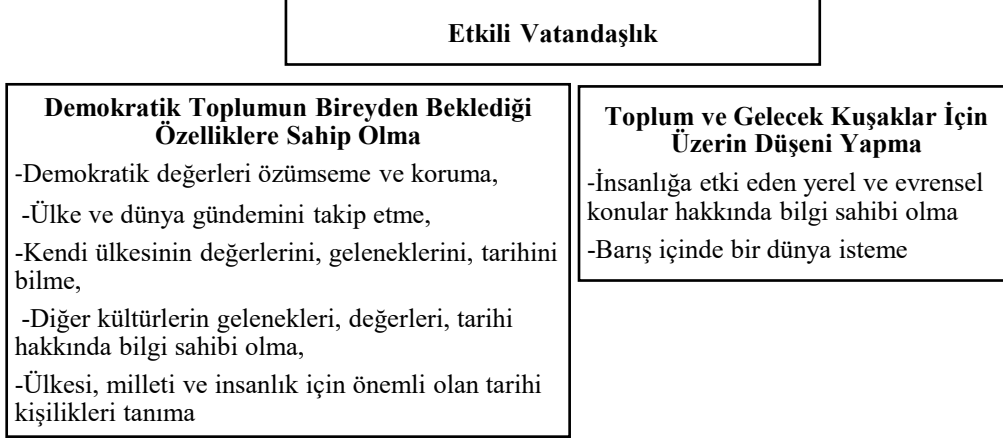
“Ders Kitabı İnceleme Formu”, Şekil 1’de belirtilen değerler, alt boyutlar ve değer göstergelerini içerecek şekilde hazırlanmıştır. Formun içerdiği kategoriler en açık şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Formda yer alan değerler, alt boyutları ve göstergeleri belirlendikten sonra kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla değerler konusunda doktora tezini tamamlamış iki program geliştirme uzmanı, duyuşsal özellikler alanında doktora tezini tamamlamış bir sınıf öğretmenliği alanı uzmanı, felsefe alanında doktora derecesini tamamlamış bir sınıf öğretmenliği alan uzmanı ve program geliştirme alanında yüksek lisansını tamamlamış bir uzman olmak üzere 5 eğitim alanı uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Ders Kitabı İnceleme Formuna ilişkin uzman görüşleri şu noktalarda ortaklaşmıştır:

- 1) Birbiri ile örtüşen ifadelerin tek bir maddede toplanması gerekliliği.
- 2) İç içe ifade edilmiş ancak farklı anlama sahip olan değerlerin ayrı ifade edilmesi gerekliliği.
- 3) Soyut olarak ifade edilen değerlerin somut göstergeleri ile her zihinde aynı anlamı uyandıracak şekilde yazılması gerekliliği.
- 4) Formda ifade edilen cümlelerin olumlu cümle yapısında kurulması gerekliliği.

Ayrıca uzman görüşlerine göre Karakterin Altı Temel Yapıtışı evrensel değer sınıflaması içerisinde yer alan “Vatandaşlık Bilinci” değeri kapsamı genişletilerek “Etkili Vatandaşlık” olarak ifade edilmiştir. Söz konusu başlık değişimi yapılırken “National Council for the Effective Citizens” (Creating Effective Citizens, t.y.). belgesi temel alınmış ve ‘demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma’ alt boyutunun demokratik değerleri özümseme ve koruma, ülke ve dünya gündemini takip etme, kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme, diğer kültürlerin gelenekleri, değerleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma, ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri

tanıma değer göstergeleri ve ‘toplum gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma’ alt boyutunun insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma değer göstergesi forma eklenmiştir. “Etkili Vatandaşlık” değerine yapılan eklemeler Şekil 2’de görülebilir:

Şekil 2. Etkili Vatandaşlık Değeri

Yine uzman görüşlerine göre Shalom H. Schwartz’ın (1992) değer sınıflaması temel alınarak ‘barış içinde bir dünya isteme’ ifadesi, “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” alt boyutunun bir değer göstergesi olarak ders kitabı inceleme formuna eklenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2016) göre betimsel analiz yaklaşımında toplanan veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analiz türünün odaklandığı temel amaç, elde edilen bulguları okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde aktarmaktır. Analiz birimi olarak etkinlikler seçilmiştir. Etkinliklerin analiz birimi olarak seçilme nedeni; cümlelerin tek başlarına değerleri açıklaması açısından yetersiz kalması ve anlamlı bir bütünlük yansıtmamalarıdır. Ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer alan her bir etkinlik, evrensel değerleri, alt boyutlarını ve değer göstergelerini kapsamaları açısından analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen veriler frekans ve yüzdeler ile ifade edilmiştir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlerin yer alma sıklıklarını gösteren oranları yorumlayabilmek amacıyla, iki değer eğitimi uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri sonrasında evrensel değerlere kitaplarda yer verilme sıklığına göre yeterli bulunma düzeyleri belirlenmiştir. Buna göre ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yapılan;

%0-20 vurgu: yetersiz düzeyde

%21-40 vurgu: az düzeyde

%41-60 vurgu: orta düzeyde

%61-80 vurgu: iyi düzeyde

%81 ve üstü vurgu ise çok iyi düzeyde olarak kabul edilmiştir.

Geçerlik-Güvenirlilik

Araştırmada geçerlik, ölçme aracının hedef veriyi doğru ölçmesi ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin niteliği ve gerçeği yansıtması ölçme aracına bağlıdır. Araştırmanın sonuçlarının geçerliği de bu doğrultuda etkilenir. Yani ölçme aracının doğru sonuçlar vermesi ile araştırmanın geçerliği de olumlu yönde etkilenecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma kapsamında ölçme aracının evrensel değerleri kapsamlı ve açık bir şekilde içermesine dikkat edilmiş, 5 uzmandan görüş alınarak ölçme aracı düzenlenmiştir.

Araştırmanın güvenirliliğinin sağlanabilmesi için ortaokul İngilizce ders kitaplarından eş olasılıkla seçilen 20 sayfa hem İngilizce öğretmeni hem de değerler konusu üzerinde yüksek lisansını tamamlamış bir uzman tarafından “Ders Kitabı İnceleme Formu” ile incelenmiştir. Buna ek olarak kitaplardan eş olasılıkla seçilen 10 sayfa, araştırmacı tarafından 4 hafta aralıkla okunmuştur. Kodlayıcılar arası ve kodlayıcı içi uyum yüzdelerinin hesaplanmasında Miles ve Huberman’ın (1994) Güvenirlilik=Görüş Birliği/(Görüş Ayrılığı+Görüş Birliği) formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda kodlayıcılar arası uyum yüzdesi %95 belirlenmiştir. Kodlayıcı iç uyum yüzdesi ise %86 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında, 5,6,7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitaplarında Karakterin Altı Temel Yapıtaşı sınıflamasındaki evrensel değerlere ne düzeyde yer verildiği araştırılmıştır. Evrensel değerlere 5.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyleri incelendiğinde diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “Koruma-Kollama” (%12.4) olduğu bulunmuştur. “Saygılı Olma” değeri (%10.85) ikinci sıradadır. “Etkili Vatandaşlık” değeri ise (%9.69) üçüncü sıradadır. Diğer değerlere kıyasla en az vurgulanan değer ise “Sorumluluk” değeridir (%5.43). “Güvenilir olma” ve “adil olma” değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu bulunmuştur. Beşinci sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere yer verilme oranları alt boyut ve göstergeler düzeyinde değerlendirildiğinde ise diğer değer boyutlarına kıyasla en fazla “Saygılı Olma” değerinin “kibar olma, nezaket (%10.85) alt boyutuna, en az “Sorumluluk” değerinin “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” (%1.16) alt boyutuna ve “Etkili Vatandaşlık” değerinin “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” (%1.16) alt boyutuna yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Değer göstergelerinden ise en fazla “Saygılı Olma” değerinin “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” (%10.85) göstergesine ve en az “Koruma-Kollama değerinin “merhametli olma” göstergesine yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Evrensel değerlerin 5.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında bulunma oranlarının %20’nin altında olması nedeniyle, evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür. Beşinci sınıf İngilizce ders kitabındaki evrensel değerlere ilişkin örnekler Tablo 1’de görülebilir.

Tablo 1. Beşinci Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Evrensel Değer Örnekleri

Değer	Alt Boyut	Değer Göstergesi	Örnek
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma.	Pam: I love riding my bike in the park. (Parkta bisiklet binmeyi seviyorum.) Brad: Sorry, Pam. Can you repeat that, please? (Afedersin, Pam. Tekrar edebilir misin, lütfen?)
Sorumluluk	Davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme	In the evenings, my mum, Semra and my dad, Hasan come back home at six o'clock. We have dinner at half past six. Then, I do my homework and my dad helps me. (Akşamları annem Semra ve babam Hasan saat altıda eve gelirler. Altı buçukta akşam yemeğimizi yeriz. Sonra, ben ödevimi yaparım ve babam da bana yardım eder.)
Koruma-Kollama	Yardıms sever olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme.	Your friend has a health problem. Ask questions and try to help him/her. (Arkadaşının bir sağlık sorunu var. Sorular sorarak ona yardımcı olmaya çalış.)
Etkili Vatandaşlık	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme	Match the Turkish national festivals with the dates. (Türk milli bayramlarını tarihleriyle eşleştiriniz.)

Evrensel değerlere 6.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi incelendiğinde ise diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “Etkili Vatandaşlık” (%19.01) olduğu bulunmuştur. “Sorumluluk” değeri (%12.81) ikinci sırada yer alırken “Saygılı Olma” değeri (%6.2) üçüncü, “Koruma-Kollama” değeri (%4.13) dördüncü sıradadır. “Güvenilir Olma” ve “Adil Olma” değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu görülmektedir. Altıncı sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere yer verilme oranları alt boyut ve göstergeler düzeyinde değerlendirildiğinde ise değer boyutlarından en fazla “Etkili Vatandaşlık” değerinin “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%9.9) alt boyutuna; en az ise “etkili vatandaşlık” değerinin “toplumsal ve hukuki kurallara uygun hareket etme” alt boyutuna yer verildiği bulunmuştur. Değer göstergelerinden ise en fazla “etkili vatandaşlık” değerinin “çevreyi temiz tutmak için bireysel olarak üzerine düşeni yerine getirme (atmosfere daha az zehirli gaz salınımı için toplu taşıma kullanmaya gayret etmek gibi)” (%6.61) göstergesine, en az ise “sorumluluk” değerinin “gerektiğinde isteklerini ve hoşnut olduğu durumları erteleyebilme” (%0.41) göstergesine; “koruma-kollama” değerinin “insanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme” (%0.41) göstergesine; “etkili vatandaşlık” değerinin anne-

babanın, öğretmen gibi yol gösterici kişilerin koyduğu akılcı kurallara uyma (%0.41) göstergesine, kendi ülkesinin değerlerini, geleneklerini, tarihini bilme” (%0.41), “diğer kültürlerin değerleri, gelenekleri, tarihi hakkında bilgi sahibi olma” (%0.41) yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Altıncı sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlerin kitapta yer alma düzeylerinin %20’nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür. Altıncı sınıf İngilizce ders kitabındaki evrensel değerlere ilişkin örnekler Tablo 2’de görülebilir.

Tablo 2. Altıncı Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Evrensel Değer Örnekleri

Değer	Alt Boyut	Değer Göstergesi	Örnek
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	Welcome Sir! (Hoşgeldiniz bayım!) Do you want some milk? (Biraz süt ister misiniz?) Yes, please. (Evet, lütfen.) No, thanks. I don't like milk./I don't want any milk. (Hayır teşekkürler. Süt sevmiyorum/Süt istemiyorum.)
Sorumluluk	Davranışlarının mesuliyetini üstlenebilme (hesap verebilirlik)	Yapması gereken görevi yerine getirme	He takes care of his cat. (Kedisinin bakımıyla ilgilenir.)
Koruma-Kollama	Başkalarını önemseme	İnsanların yaptıkları nezaket, iyilik, inceliklere karşı minnettarlığı dile getirme, onlara teşekkür etme	Here you are. Enjoy it! (İşte burada. Afiyet olsun!) Thank you. (Teşekkür ederim.)
Etkili Vatandaşlık	Demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma	Ülkesi, milleti ve insanlık için önemli olan tarihi kişilikleri tanıma	When was Atatürk born? (Atatürk ne zaman doğdu?) He was the first president of Turkey. (O Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanıdır.)

Evrensel değerlere 7.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme düzeyi incelendiğinde ise diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “Etkili Vatandaşlık” (%18.43) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. “Sorumluluk” değeri (%2.71) ikinci sırada yer alırken “Saygılı Olma” değeri (%2.44) üçüncü, “Koruma-Kollama” değeri (%1.63) dördüncü sıradadır. “Güvenilir Olma” (%0.27) en az vurgulanan değerdir. “Adil Olma” değeri ise kitapta vurgulanmamıştır. Yedinci sınıf İngilizce ders kitabında evrensel değerlere yer verilme oranları alt boyut ve göstergeler düzeyinde değerlendirildiğinde ise değer boyutlarından en fazla “Etkili Vatandaşlık” değerinin “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%11.92) alt boyutuna, en az ise “Güvenilir Olma” değerinin “sadakat (bağlılık)” (%0.27) alt boyutuna yer verildiği bulunmuştur. Değer göstergelerinden ise en fazla “Etkili Vatandaşlık” değerinin “toplumsal sorunların çözümü için önerilerde bulunma” (%7.86) göstergesine; en az ise “güvenilir olma” değerinin “aileye, arkadaşına,

vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakar olma ancak etik ilkeleri her zaman bu ilkelerden üstün tutma” (%0.27) göstergesine yer verildiği bulunmuştur. Yedinci sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlerin kitapta yer verilme düzeylerinin %20'nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür. Yedinci sınıf İngilizce ders kitabındaki evrensel değerlere ilişkin örnekler Tablo 3’te görülebilir.

Tablo 3. Yedinci Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Evrensel Değer Örnekleri

Değer	Alt Boyut	Değer Göstergesi	Örnek
Güvenilir Olma	Sadakat	Aileye, arkadaşına, vatana veya bağlı olunan kuruma karşı vefalı, fedakâr olma ancak etik ilkeleri her zaman bu ilkelerden üstün tutma.	I want to live with my parents and look after them when they are old. (Ailemle yaşamak ve yaşlandıklarında onlara bakmak istiyorum.)
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket	İnsan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	How about a drink? (İçeceğe ne dersiniz?) Would you like to eat some cake? (Biraz kek yemek ister miydiniz?) That sounds good. (Kulağa hoş geliyor.) Great idea. (İyi fikir.) Sure, why not? (Tabii ki, neden olmasın?)
Sorumluluk	Öz Denetim	Planlı olma	I’m usually in bed by nine o’clock. (Genellikle saat dokuzda yatakta olurum.)
Koruma-Kollama	Yardımsaver olma	Yardıma ihtiyacı olan canlılara yardım etme	My dream is to share my belongings with the poor people. (Hayalim sahip olduklarımı muhtaç insanlarla paylaşmak.)
Etkili Vatandaşlık	Toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma	Barış içinde bir dünya isteme	I hope there won’t be any wars, and we’ll all live in a peaceful world. (Hiç savaş olmayacağını umuyorum. Barış dolu bir dünyada yaşayacağız.)

Evrensel değerlere 8.sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında yer verilme oranları incelendiğinde ise de diğer değerlere kıyasla en fazla vurgulanan değer “Etkili Vatandaşlık” (%19.8) olduğu görülmektedir. “Sorumluluk” (%10.24) ve “Saygılı Olma” değerleri (%10.24) eşit derecede ve ikinci sırada vurgulanırken “Güvenilir Olma” değeri (%1.37) diğer değerlere kıyasla en az vurgulanan değerdir. “Koruma-Kollama” ve “Adil Olma” değerlerinin ise vurgulanmayan değerler olduğu görülmektedir. Sekizinci sınıf

İngilizce ders kitabında evrensel değerlere yer verilme oranları alt boyut ve göstergeler düzeyinde değerlendirildiğinde ise değer boyutlarından en fazla “Etkili Vatandaşlık” değerinin “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” (%12.29) alt boyutuna, en az ise “Güvenilir Olma” değerinin “sadakat (bağlılık) (%0.34) alt boyutuna yer verildiği bulunmuştur. Değer göstergelerinden ise en fazla “Saygılı Olma” değerinin “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” (%10.24) göstergesine, “Etkili Vatandaşlık” değerinin “insanlığa etki eden yerel ve evrensel konular hakkında bilgi sahibi olma” (%10.24) göstergesine; en az ise “Güvenilir Olma” değerinin “ödünc aldıklarını zamanında geri verme” (%0.34) göstergesine, “sorumluluk” değerinin “zamanı verimli kullanma” (%0.34) göstergesine yer verildiği bulunmuştur. Sekizinci sınıf ortaokul İngilizce ders kitabında vurgulanan evrensel değerlere kitapta yer verilme düzeylerinin %20’nin altında olması nedeniyle evrensel değerlere yer verilme düzeyinin “yetersiz” olduğunu söylemek mümkündür. Sekizinci sınıf İngilizce ders kitabındaki evrensel değerlere ilişkin örnekler Tablo 4’te görülebilir.

Tablo 4. Sekizinci Sınıf İngilizce Ders Kitabındaki Evrensel Değer Örnekleri

Değer	Alt Boyut	Değer Göstergesi	Örnek
Güvenilir Olma	Dürüst Olma	Bildiği şeyi olduğu gibi aktarma.	They count on Furkan because he always tells the truth. (Furkan’a güvenilirler çünkü daima doğruyu söyler.)
Saygılı Olma	Kibar olma, nezaket.	İnsan ilişkilerinde, ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma	Be polite and try to solve the problems. (Kibar ol ve sorunları çöz.)
Sorumluluk	Öz Denetim	Zamanı verimli kullanma	If we don’t spend too much time on the Internet, we can organize our life effectively. (İnternette çok fazla vakit harcamazsak hayatımızı etkili bir şekilde düzenleyebiliriz.)
Etkili Vatandaşlık	Demokratik toplumun bireyden beklediği niteliklere sahip olma	Ülke ve dünya gündemini takip etme	I post/update videos about pollution, homeless people and street animals. (Kirlilik, evsiz insanlar ve sokak hayvanları hakkında videolar paylaşıyorum.)

Tüm alt problemlere ilişkin bulgular birlikte incelendiğinde; ortaokul İngilizce ders kitaplarında “adil olma” değerine yer verilmediği dikkati çekmektedir. Bu değer dışında genel olarak evrensel değerlere yer verilme oranının sınıf seviyelerine göre değiştiğini söylemek mümkündür. Evrensel değerlere ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer verilme oranı sınıf seviyelerine göre genel olarak değişmekle birlikte, ders kitaplarında değerlere yer verilme düzeyinin yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Güncel programlara uygun olarak hazırlanan 2018-2019 öğretim yılı ortaokul İngilizce 5, 6, 7, ve 8. Sınıf İngilizce ders kitapları evrensel değerleri içermeleri bakımından incelendiğinde; güvenilir olma değerinin ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verilen bir değer olduğu görülmüştür. İncelenen kitaplarda “Güvenilir olma” değerinin “dürüst olma”, “sözünde durma” ve “sadakat (bağlılık)” alt boyutlarına yetersiz düzeyde yer verildiği belirlenmiştir. İngilizce ders kitapları dışındaki diğer ders kitaplarında

da “güvenilir olma” değerinin az vurgulandığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Güzel-Candan ve Ergen (2014), çalışmalarında “dürüstlük” değerinin 3.sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en az sıklıkta vurgulanan değerlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır.

“Saygılı olma” değerine tüm kitaplarda yer verildiği ancak yetersiz düzeyde yer verildiği görülmüştür. Bu değer vurgusunun “kibar olma, nezaket” alt boyutunun “insan ilişkilerinde ince, zarif ve ölçülü bir tutuma sahip olma” değer göstergesinin üzerinde yoğunlaştığı gözlenmiştir. İngilizce dersinin bireylerarası iletişim becerileri (MEB, 2018) üzerine yoğunlaştığı düşünüldüğünde bu beklenen bir sonuç olabilir. Başaranol (2017), lise düzeyinde okutulan İngilizce kitaplarının tümünün saygı değerini içerdiğine dair bulgular elde etmiştir.

“Sorumluluk” değerine de tüm kitaplarda yer verildiği ancak yer verilme düzeyinin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu değer, “davranışlarının mesuliyetini alma (hesap verebilirlik)” alt boyutunda yoğunlaşmıştır. “Öz denetim” alt boyutu en sık vurgulanan bir diğer alt boyut olmuştur. Kuş, Merey ve Karatekin’in (2013) çalışmaları kapsamında ulaştıkları 4. ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sorumluluk değerinin en sık vurgulanan değerlerden birisi olması sonucu bu bulguya paraleldir.

“Adil olma” değerine ortaokul İngilizce ders kitaplarında yer verilmediği görülmüştür. Aslan’ın (2019) 2018-2019 ortaokul İngilizce ders kitaplarını, ilk ve ortaokul düzeyinde öğretim programlarında yer alan değerleri içerip içermemeleri bakımından incelediği çalışmasında “adaletli olma” değerinin kitaplarda yeterince vurgulanmayan değerlerden biri olduğu bulgusu bu durumu destekler niteliktedir.

“Koruma-kollama” değerine 8.sınıf İngilizce ders kitabı hariç olmak üzere incelenen diğer ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer verildiği gözlenmiştir. Bu değer “başkalarını önemseme” ve “yardımsever olma” alt boyutlarına 5. 6. ve 7. sınıf İngilizce kitaplarında yer verildiği bulunmuştur. Barışkan (2010), bu bulguya benzer bulgular elde etmiş ve çalışması kapsamında incelediği İngilizce ders kitaplarının “sosyal yardım düzenlemeleri”ne ilişkin içeriklere sahip olduğu bulgularına ulaşmıştır.

“Etkili vatandaşlık” değerine diğer değerlere nazaran kitaplarda daha yüksek oranda yer verildiği ancak yer verilme düzeyinin diğer değerler gibi yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerde daha yoğun vurgulanan alt boyutların “demokratik toplumun bireyden beklediği özelliklere sahip olma” ve “toplum ve gelecek kuşaklar için üzerine düşeni yapma” olduğu görülmüştür. Aslan (2019) araştırmasında benzer bulgulara ulaşmış ve “demokrasiye önem verme” değerine, “doğal çevreye duyarlılık” değerine, “barışsever olma” değerine vurgu yapıldığı bulgularına ulaşmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, evrensel değerlere yetersiz düzeyde yer verildiği belirlenen ortaokul İngilizce ders kitapları evrensel değerlerin tamamını tüm boyutları ile yeterli düzeyde kapsayacak şekilde tekrar düzenlenebilir. Ayrıca İngilizce dersi öğretim programının hedefleri içerisinde evrensel değerlere yapılan vurgu daha açık hale getirilerek, öğretim programı ile tutarlı olarak hazırlanan ders kitaplarında değer vurgusu artırılabilir. Aynı zamanda bu çalışmada ortaokul İngilizce ders kitapları incelenmiştir. Tüm eğitim kademelerinde kullanılan İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere ne düzeyde yer verildiğinin karşılaştırılabilmesi için ilkökul ve lise İngilizce ders kitapları da incelenebilir. Bu çalışmada ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel

değerlere yapılan vurguların “yetersiz” düzeyde olduğu belirlenmiştir. Farklı disiplinlere ait ortaokul ders kitaplarında evrensel değerlere yer verilme düzeyi araştırılabilir. Araştırma sonucunda ortaokul İngilizce ders kitaplarında yetersiz düzeyde yer aldığı belirlenen evrensel değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öğretme-öğrenme süreçleri büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple İngilizce öğretmenlerinin sınıf içi etkinlikleri yoluyla hangi değerleri, ne düzeyde kazandırdığı incelenebilir. Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlere yeterli düzeyde yer verilmemektedir. Evrensel değerleri yeterli düzeyde kazandırmak amacıyla tasarlanmış öğretim materyalleri yoluyla yapılan değerler eğitimi uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkileri incelenebilir.

Kaynakça

- Allport, G. W., Vernon, E. & Linzey, G. (1960). *A Study of Values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Alptekin, C. (2005). *Dual Language Instruction: Multiculturalism Through a Lingua Franca*. TESOL Symposium on Dual Language Education: Teaching and Learning Two Languages in the EFL Setting. <https://www.tesol.org/docs/default-source/new-resource-library/symposium-on-dual-language-education-5.pdf?sfvrsn=0&sfvrsn=0> adresinden erişilmiştir.
- Aslan, H. İ. (2019). *Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarındaki Değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ateş Özdemir, E. (2006). Türkiye’de İngilizce Öğreniminin Yaygınlaşmasının Nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1).
- Atlas of European Values. (2008). <https://europeanvaluesstudy.eu/education-dissemination-publications/education/atlas-of-european-values/> adresinden erişilmiştir.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak, *Eğitime Bakış*, Ocak-Şubat-Mart, 19.
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17-37.
- Barışkan, C. (2010). *Türkiye’de Hazırlanan İngilizce Ders Kitapları ile Uluslararası İngilizce Ders Kitapları Arasındaki Kültür Aktarımı Farkları*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Başaranol, V. (2017). *Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının Temel Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Berkowitz, M. (2011). What Works in Values Education? *International Journal of Educational Research*, 50, 153-158.
- Bones, G. N. (2010). *The Six Pillars of Character in 21st Century Newbery Award Books*. Doktora tezi. Liberty Üniversitesi, ABD.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Canale, G. (2016). (Re)Searching culture in foreign language textbooks, or the politics of hide and seek. *Language, Culture and Curriculum*, 29-2.
- Character Counts!. (2020). <https://charactercounts.org/program-overview/> adresinden erişilmiştir.
- Creating Effective Citizens. <http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6505/650511.html> adresinden erişilmiştir.

- Çakmak, M. (2001). Yabancı dil. Leyla Küçükahmet (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s: 13-18). Ankara: Nobel.
- Dam, H. (2016). Din, ahlak ve değer. Mustafa Köylü (Ed.) *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (s: 53-72). Ankara: Nobel.
- Değirmenci, Y. (2018). Coğrafya Dersi Öğretim Programında Değerler. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 429-450. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1311.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi*. İlköğretim Kongresi: İlköğretim Programları ve Öğretimi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 15-16-17 Kasım 2007.
- Focho, G. N. (2011). Student perceptions of English as a developmental tool in Cameroon. H. Coleman (Ed.), *Dreams and realities: Developing countries and the English language* içinde (s: 2-24). London: British Council.
- Genç, A. (2002). İlk ve Ortaöğretim Okullarında Yabancı Dil Ders Kitabı Seçimi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22.
- Gökalp, Z. (2013) *Türk terbiyesi*. İstanbul: Toket.
- Gündüz, M. (2016). Classifying Values by Categories. *Journal of Education and Training Studies*, 4(10).
- Güngör, E. (2018). *Doktora, doçentlik, profesörlük tezleri*. Ankara: Yer-Su.
- Güzel-Candan, D. ve Ergen (G). (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1).
- Hetcher M., Nadel L. & Michod R. E. (1993). *The origin of values*. New York: Aldine de Gruyter.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1948). <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/1-insan-haklari-evrensel-beyannamesi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Joyal, S. A. (2005). *Relationship Of The Pillars Of Character and At-Risk Behaviors in Middle School Students*. Doktora Tezi, Kuzey Dakota Devlet Üniversitesi, ABD.
- Karasar. N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Keskin, Y. (2015). Tarih Dersi Öğretim Programı Ve Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 10(7), 659-674. doi: 10.7827/TurkishStudies.8234
- Kluckhohn, C. K. (1976). *Values and Value Orientations in the Theory Of Action*. Talcott Parsons ve Edward A. Shils (Ed.), *Toward a general theory of action* içinde (s. 388-433). Massachusetts: Harvard University Press.
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25).
- La Roe, J. M. (2003). *Values Expressed in Caldecott Medal Books (1938-2002)*. Doktora Tezi, Liberty Üniversitesi, ABD.
- Laçın-Şimşek, C. (2004). Fen Bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Göre Çevre Eğitiminde Etik ve Estetik Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(7-8).
- Lakshmi V. V. & Paul M. M. (2018). Value Education In Educational Institutions and Role Of Teachers In Promoting The Concept, *International Journal of Educational Science and Research (IJESR)*, 8(4), 29-38.
- Li, J. (2012). *The Transmission of Cultural Values in the Production of EFL Textbooks for the Chinese Primary Curriculum*. Doktora Tezi, Edinburgh Üniversitesi, İngiltere.

- Lickona, T. (1991). *Educating for character how our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam.
- Living Values Education. (t.y.). <http://livingvalues.net/> adresinden erişilmiştir.
- MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili. (2011). http://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018a). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018b). İngilizce Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=327> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018c). Matematik Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018d). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> adresinden erişilmiştir.
- Mitchell, C. (2003). *An Evaluation and Analysis of the CHARACTER COUNTS! Character Education Framework in South Dakota Schools, Grades 6-12, 1998-2002*. Doktora tezi, Güney Dakota Devlet Üniversitesi, ABD.
- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2014). *Eğitim programı temeller, ilkeler ve sorunlar*. Çev. Ed. Asım Arı. Konya: Eğitim.
- Önalın, O. (2005). EFL Teachers' Perceptions of The Place of Culture in ELT: A Survey Study at Four Universities in Ankara/Turkey. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(2).
- P21 Framework Definitions. (2009). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Qan, N. A. (1989). *Social Values in Popular Adolescent Literature, 1940-1980*. Doktora Tezi, Berkeley, Kaliforniya Üniversitesi.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of human values*. New York: The Free Press.
- Rokeach, M. (1979). *Understanding human values*. New York: The Free Press.
- Sarı, M. ve Yolcu, E. (2019). İlköğretim ve Ortaöğretim Programlarında Değerler. Figen Ersoy Perihan Ünüvar (Ed.). *Karakter ve Değerler Eğitimi* içinde (s: 135-176).
- Sarıçoban, G. ve Sarıçoban, A. (2012). Atatürk and The History of Foreign Language Education. *The Journal Of Language And Linguistic Studies*, 8(1), 24-49.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25.
- Schwartz, S. H. (2011). Values: Cultural and individual. F. J. R. van de Vijver, A. Chasiotis, & S. M. Breugelmans (Ed.), *Fundamental questions in cross-cultural psychology* içinde (s. 463–493). Cambridge University Press.
- Schwartz, S. H. (2006). *Basic Human Values: An Overview*. <https://www.yourmorals.org/schwartz.2006.basic%20human%20values.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Shaaban, K. (2005). A Proposed Framework for Incorporating Moral Education into the ESL/EFL Classroom. *Language, Culture and Curriculum*, 18(2), s:201-217.
- Spranger, E. (1928). *Types of men*. New York: Stechert.

- Susar-Kırmızı, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Tajeran, Z. T. (1980). *A Content Analysis of Iranian Children's Story Books for the Presence of Social and Moral Values*. Doktora Tezi. Pasifik Üniversitesi, ABD.
- Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları. (2019). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf adresinden erişilmiştir.
- Temizyürek, F. & Birinci, F. G. (2016). Yabancı Dil Öğretiminde Otantik Materyal Kullanımı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- The Aspen Declaration. (t.y.) <https://charactercounts.org/history/> adresinden erişilmiştir.
- The Six Pillars of Character. (1992). <https://charactercounts.org/program-overview/six-pillars/> adresinden erişilmiştir.
- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve değer*. Ankara: Doğu Batı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek. H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.